

«Οι Τρεις Ιεράρχες: διδάσκαλοι και εμπνευστές»

**Ομιλία του Μητροπολίτου Αιτωλίας και Ακαρνανίας κ. Δαμασκηνού
στην πανηγυρική εορταστική εκδήλωση της Ιεράς Μητροπόλεως
Αιτωλίας και Ακαρνανίας και του Παραρτήματος της Πανελληνίου
Ενώσεως Θεολόγων Αιτωλοακαρνανίας**

Παπαστράτειο Μέγαρο Αγρινίου, 30 Ιανουαρίου 2023

Αγαπητοί μου,

Με βαθιά συγκίνηση απευθύνομαι προς εσάς, με αφορμή τον εορτασμό των τριών μεγίστων φωστήρων της τρισηλίου θεότητας. Η θεία πρόνοια με φέρνει ενώπιον σας, προκειμένου, για πρώτη φορά ως Επίσκοπος και Ποιμένας της Τοπικής μας Εκκλησίας, να εορτάσουμε και, από κοινού, να τιμήσουμε τρεις προσωπικότητες, οι οποίες, επί δεκαπέντε αιώνες, αποτελούν σημείο αναφοράς σε επιστημονικό, πνευματικό, ποιμαντικό και παιδαγωγικό επίπεδο.

Μιλώντας προσωπικά και με δεδομένη την πρόσφατη ανάδειξη μου στην Επισκοπική διακονία, δεν μπορεί παρά να συγκλονίζομαι, συνειδητοποιώντας το ύψιστο μέτρο, το οποίο οι τρεις φωτισμένοι Ιεράρχες έθεσαν ως Επίσκοποι και Ποιμένες του λαού του Θεού, αφενός θωρακίζοντας την αλήθεια της Εκκλησίας, μέσω του άρτιου και βαθύτατου θεολογικού λόγου τους, αφετέρου ιστάμενοι ως πνευματικοί πατέρες θυσιαστικής αγάπης, μέσω της διαρκούς φιλανθρωπικής μέριμνας για το ποίμνιό τους.

Θα απαιτούνταν χρόνος πολύς, προκειμένου να περιγραφεί αμυδρά η ιερατική τους ποιότητα και προσφορά. Και πάλι όμως, μία τέτοια παρουσίαση θα αφορούσε μόνο ένα μέρος της πολύπλευρης προσφοράς τους, όχι μόνο προς την Εκκλησία, αλλά και προς ολόκληρη την κοινωνία. Πρόκειται, όντως, για οικουμενικές προσωπικότητες με σπάνια, για την παγκόσμια ιστορία, πνευματική και επιστημονική ευρύτητα. Δεν υπάρχει επιστημονικός και ανθρωπιστικός τομέας, από την εποχή τους μέχρι και σήμερα, ο οποίος να στερήθηκε την ακτινοβόλο προσφορά τους. Όπως ανέφερα και στην πρώτη ομιλία μου ως τοπικού Επισκόπου, κατά

την διάρκεια της υποδοχής που μου επιφύλαξατε στην πανέμορφη πόλη μας, έχω πλήρη επίγνωση πώς απευθύνομαι σε έναν λαό, ο οποίος διαχρονικά καλλιέργησε και συνεχίζει να καλλιεργεί με ζήλο την επιστήμη, τα γράμματα και τον πολιτισμό. Με αυτό το δεδομένο δεν θεωρώ περιττό να παραθέσω λίγα, αλλά ενδεικτικά στοιχεία της διαχρονικής και παγκόσμιας ακτινοβολίας των τριών αυτών κορυφαίων προσωπικοτήτων, η οποία αποτελεί και το υπόβαθρο της παιδαγωγίας τους.

Μόλις λίγα χρόνια μετά το θάνατό τους τα κείμενα τους μεταφράζονται στα Λατινικά και με την πάροδο του χρόνου στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Ενδεικτικά αναφέρουμε, ότι τα έργα του Μεγάλου Βασιλείου άρχισαν να διδάσκονται στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων τον 16ο αιώνα, το δε πόνημά του «Προς του νέους, όπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων» απέκτησε τόσους θαυμαστές στη Δύση, ώστε μέσα σε 500 χρόνια (1449-1500) γνώρισε 20 εκδόσεις! Τα Άπαντά του έχουν εκδοθεί στα Γερμανικά από το 1776! Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η επίδραση του συγγραφικού έργου στους Ευρωπαίους επιστήμονες, κυρίως των ανθρωπιστικών σπουδών, από την εποχή της Αναγέννησης μέχρι σήμερα. Ο Νικόλαος Μπερντιάεφ, ίσως ο μεγαλύτερος Ρώσος διανοητής του 20ου αιώνα, αναφέρει ότι: «στον Μεγάλο Βασίλειο, όπως και στον Ιωάννη τον Χρυσόστομο η κοινωνική αδικία, δημιούργημα της κακής διανομής του πλούτου, κριτικάρεται με μια δριμύτητα που θα έκανε τον Προυντόν και τον Καρλ Μαρξ να χλομιάσουν». Δεν είναι λίγοι οι ερευνητές από το χώρο της Ιατρικής, της Κοινωνιολογίας, των Πολιτικών Επιστημών, της Παιδαγωγικής, της Φιλοσοφίας, της Θεολογίας και της Ψυχολογίας που μελέτησαν το έργο τους και τόνισαν την αξία του. Μέχρι σήμερα, το έργο των τριών Ιεραρχών εντάσσεται σε όλους τους κύκλους θεολογικών σπουδών παγκοσμίως, ως απαραίτητη προϋπόθεση κατανόησης της εξέλιξης της Χριστιανικής Θεολογίας. Ακόμη, η ποιμαντική και η κοινωνική τους διακονία προσφέρει ένα διαρκές κριτήριο σχέσεως της Εκκλησίας με την πολιτική εξουσία σε Ανατολή και Δύση, αλλά και

ενεργούς στάσης της Εκκλησίας στα φλέγοντα κοινωνικά προβλήματα.

Η αναγνώριση αυτή δεν ήρθε εκ των υστέρων. Η κοινωνία του καιρού τους, τους είχε ήδη κατατάξει σε αυτό που θα ονομάζαμε σήμερα επιστημονική και πνευματική ελίτ. Η ακαδημαϊκή τους κατάρτιση ήταν αδιαμφισβήτητη, η αποδοχή τους καθολική και η λαμπρή τους σταδιοδρομία εξασφαλισμένη. Αυτό που σήμερα ονομάζουμε «κοινωνική καταξίωση» υπήρξε για τους τρεις Ιεράρχες δεδομένο και μάλιστα από σχετικά μικρή ηλικία. Κι όμως! Η επιστημονική και κοινωνική αναγνώριση, η οποία αποτελεί αντικείμενο βαθύτατου πόθου για τους ανθρώπους όλων των εποχών, ουδέποτε απετέλεσε για εκείνους πηγή αυτοκαταξίωσης. Το γεγονός αυτό αποδεικνύουν οι επιλογές τους, οι συγκρούσεις τους με το πολιτικό κατεστημένο, η θαρραλέα στάση τους απέναντι στην αίρεση - η οποία προς στιγμήν απετέλεσε και θρησκευτικό κατεστημένο- και, βεβαίως, η διαρκής και συνειδητή αποχή από κοσμικές τιμές. Οι τρεις Ιεράρχες, πέραν της πρωτοποριακής επιστημοσύνης τους, η οποία, ούτως ή άλλως ενέχει στοιχεία ενός ιδιότυπου ασκητισμού, ανέλαβαν καθήκοντα κοινωνικής, εκκλησιαστικής και ποιμαντικής ηγεσίας και μάλιστα με βαρύ κόστος, το οποίο έφτασε μέχρι τις διώξεις και το μαρτύριο. Τα φυσικά χαρίσματα και η γνώση τους δεν απετέλεσαν παράγοντες απομόνωσης και ατομικής ανέλιξης, αλλά εργαλεία αγάπης και προστασίας, πρώτα μιας Εκκλησίας βαλλόμενης, τόσο από αιρετικές διδασκαλίες, όσο και από πολιτικές παρεμβάσεις, αλλά και ευρύτερα, μιας κοινωνίας μεγάλων ανισοτήτων, ουσιαστικά απροστάτευτης και εκτεθειμένης στην αυθαιρεσία των ισχυρών.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, η παρουσία των τριών Ιεραρχών είναι καθοριστική και επιβεβαιώνεται από τη σχέση τους με τον απλό λαό, ο οποίος επανειλημμένως απετέλεσε ασπίδα προστασίας τους, όταν ο λόγος και τα έργα τους εξόργιζαν τα κέντρα της εξουσίας. Η σχέση τους με τον λαό, επιτρέψτε μου να θεωρώ, πως μας προσφέρει το κλειδί ερμηνείας, τόσο της επιστημονικής, όσο και της παιδαγωγικής προσφοράς τους. Ακόμη και τα αμιγώς

επιστημονικά τους συγγράμματα, είναι κατ' ουσίαν κείμενα λειτουργικά, δηλαδή κείμενα μέριμνας και προσφοράς προς τον λαό του Θεού, χωρίς να αλλοιώνεται στο ελάχιστο η επιστημονική μέθοδος. Κάθε σελίδα του επιστημονικού τους μόχθου και του καταγεγραμμένου προφορικού τους λόγου αποκαλύπτουν την φιλόφρονη διάθεσή τους και την παιδαγωγική τους μέριμνα.

Ο συνδυασμός αυτός εμπλουτίζει, διευρύνει και εξυψώνει τόσο την γνώση αυτή καθαυτή όσο και τον ρολό του δασκάλου με την ευρύτερη έννοια.

Παρενθετικά, θα ήθελα να σταθώ στον όρο «δάσκαλος». Όπως και εσείς καλά γνωρίζετε, η λέξη αυτή έχει για τον λαό μας μία ιδιαίτερη σημασία και μία ευρύτερη διάσταση από εκείνη του εκπαιδευτικού. Από την ζωή όλων μας πέρασε ένα πλήθος εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων. Λίγους όμως θεωρούμε δασκάλους, δηλαδή πρόσωπα των οποίων, όχι μόνον ο λόγος, αλλά η όλη προσωπικότητά τους σφράγισε τη ζωή μας και απετέλεσε σημείο αναφοράς ισόβιας διάρκειας. Στη συνείδηση του λαού μας, ο δάσκαλος επέχει θέση πνευματικού ευεργέτη, χωρίς την παρουσία του οποίου η ζωή μας θα ήταν φτωχότερη. Ο δάσκαλος παραμένει φορέας γνώσεως, αυτό όμως που αφήνει ως παρακαταθήκη στις ψυχές των μαθητών του είναι ο τρόπος εκφοράς του λόγου του, ο τρόπος του σχετίζεσθαι με αυτούς και ιδιαίτερα ο τρόπος της δικής του ζωής. Η αγάπη προς τη γνώση και η έφεση για δημιουργία, τα οποία αποτελούν την κινητήρια δύναμη της ζωής, αποτελούν ουσιαστικά την επαλήθευση μιας ανεξίτηλης σφραγίδας, την οποία χάραξε στην ψυχή ένας εμπνευσμένος δάσκαλος.

Ας έρθουμε όμως στο εάν και κατά πόσον οι τρεις Ιεράρχες θα μπορούσαν να αποτελέσουν οδοδείκτες στην σημερινή κοινωνία. Βρισκόμαστε σε περιόδους απίστευτης συσσώρευσης γνώσης και επιστημονικού υλικού. Η επιστημονική έρευνα προσφέρει καθημερινά, νέους καρπούς, οι οποίοι θα έπρεπε να τροφοδοτούν τους νέους ανθρώπους με νέα κίνητρα επαφής με την επιστημονική αλήθεια και να τους ενθαρρύνουν να δημιουργήσουν έναν καλύτερο

κόσμο, θεμελιωμένο στα όνειρα και τους ευγενικούς πόθους, που χαρακτηρίζουν την νεότητα. Άλλωστε, την σύμφυτη με τον άνθρωπο επιθυμία για νέα γνώση και δημιουργία επεσήμαναν και οι αρχαίοι μας πρόγονοι ως πρωταρχικούς παράγοντες ολοκλήρωσης, υπαρξιακής ισορροπίας και πνευματικής ικανοποίησης. «Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαί τ' αὐτήν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως», μας διδάσκει ο Αριστοτέλης. Δυστυχώς, το εκπαιδευτικό σύστημα της πατρίδος μας, αλλά και παγκοσμίως, όχι μόνον υπαρξιακή ισορροπία και ικανοποίηση δεν προσφέρει, αλλά, αντιθέτως, χαρακτηρίζεται από μονομέρεια, από διόγκωση των νοητικών λειτουργιών εις βάρος του συναισθήματος, της σωματικής δραστηριότητας και της δημιουργικότητας και, βεβαίως, από ανία. Η παιδεία που οραματίστηκαν και εφάρμοσαν οι τρεις Ιεράρχες έχει πλέον εκπέσει σε εκπαίδευση, δηλαδή ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων, χρήσιμων σε ένα ανελαστικό, ως προς την καινοτομία και την υιοθέτηση ευρύτερων στόχων σύστημα, το οποίο έχει απολυτοποιήσει την κατανάλωση και την απόλαυση. Η σύγχρονη παγκόσμια κοινωνία έχει πλέον ταυτίσει την επιτυχία με την κατάκτηση, όσο το δυνατόν υψηλότερης θέσης στην κοινωνική πυραμίδα και με την δυνατότητα της, όσο δυνατόν, μεγαλύτερης κατανάλωσης. Επιπροσθέτως, κάθε οραματισμός και κάθε ιδεώδες, εάν και όποτε διατυπώνεται, παραμένει θεωρητικό, αφηρημένο και αίολο. Ιδιαίτερα στην ελληνική κοινωνία, βιώνουμε μία τραγική έλλειψη ζωντανών προτύπων. Ιστορικά πρόσωπα, τα οποία βίωσαν τις αρχές και τις αξίες της ελληνικής και χριστιανικής παράδοσής μας, αποσιωπούνται ή αποδομούνται συστηματικά, ενώ τα παιδιά μας στερούνται τραγικά το ζωντανό παράδειγμα.

Μόνον εάν συνειδητοποιήσουμε τα αδιέξοδα του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος, τα οποία βεβαίως απηχούν ευρύτερα ηθικά και κοινωνικά αδιέξοδα, θα μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε τα φαινόμενα βίας και απαξίωσης, που χαρακτηρίζουν την σύγχρονη νεολαία μας, αλλά και να εκτιμήσουμε την προσφορά και την

ευρύτερη προοπτική που προσφέρουν στο «σήμερα» οι μορφές των τριών αυτών μεγίστων Ιεραρχών, αλλά και δασκάλων.

Θα ακούσε η παράθεση πλήθους κειμένων και αποφθεγμάτων από τα μεγαλειώδη έργα τους, προκείμενου να πειστεί και ο πλέον επιφυλακτικός ακροατής για το πνευματικό πυρ, με το οποίο εφώτισαν την οικουμένη, ως όντως μέγιστοι φωστήρες, όπως αναφέρει και το απολυτίκιό τους. Κάθε τους λόγος, κάθε τους απόφθεγμα θα μπορούσαν να αποτελέσουν διαχρονική πυξίδα για μία παιδεία με κέντρο τον άνθρωπο και φωτοδότη τον Θεάνθρωπο. Τέτοιου, όμως, είδους ρήσεις είμαι βέβαιος πως θα αποκτήσουν ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα εάν συνυπολογιστούν και με την κατάρτισή τους, το προσωπικό τους ήθος και, βεβαίως, την αγιότητά τους. Διότι, αγαπητοί μου, στο σημείο αυτό έγκειται η μεγάλη τους προσφορά στην επιστήμη της παιδαγωγίας: στην αγιότητα. Σε μία εποχή, κατά την οποία η επιστήμη αυτή εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς, οι τρεις Ιεράρχες διαρρηγνύουν τα δεσμά του χρόνου και έρχονται να καταστήσουν κέντρο της παιδαγωγικής διαδικασίας, όχι το σύστημα, αλλά τον παιδαγωγό, όχι τους παιδαγωγικούς πειραματισμούς, αλλά το παιδαγωγικό ήθος, όχι την στείρα καινοτομία, αλλά την βιωματική διδασκαλία. Το μήνυμά τους είναι σαφές και η παρακαταθήκη τους απόλυτη: Δεν υπάρχει αποτελεσματική παιδαγωγία χωρίς παιδαγωγό αρετής και θυσίας.

Αυτήν την παιδαγωγική οδό επέλεξαν οι τρεις Ιεράρχες, όντας και οι τρεις οδηγοί προς την γνώση επιγείων και επουρανίων. Ως προς την πρώτη, απόδειξη αποτελεί το ευρύτατο συγγραφικό έργο τους. Ως προς το δεύτερο, όμως, απόδειξη αποτελεί ο βίος και η πολιτεία τους. Ο κόσμος της εποχής τους, τους απεδέχθη ως σοφούς και πανεπιστήμονες. Η Εκκλησία, όμως, τους ανεκήρυξε θεόπτες και ένθεους φάρους της οδού προς την θέωση. Η διπλή αυτή ιδιότητα κατέστησε την επιρροή τους τεράστια, την επίδρασή τους καταλυτική, την συμβολή τους στην πνευματική προκοπή των συγχρόνων τους αυταπόδεικτη και επιβεβαιωμένη. Η βαθύτερη πηγή, όμως, του μεγαλείου τους πηγάζει από την προσωπική τους

σχέση με τον Θεό της αγάπης, από την ποικιλόμορφη και έμπρακτη φιλανθρωπία που άσκησαν κατά τη διάρκεια του επισκοπικού τους λειτουργήματος και από την προσήλωσή τους στην προσδοκία των αιωνίων και των αφθάρτων. Ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος υπήρξαν φωτισμένες υπάρξεις, ευρισκόμενες διαρκώς εν οδώ προς τα έσχατα. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, το έργο τους ως διδασκάλων δεν προσέλαβε ποτέ τον χαρακτήρα στείρας υποδείξεως, οδηγίας εξ αποστάσεως, διαταγής αφ' υψηλού και πιεστικής καθοδήγησης. Αντιθέτως, απετέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί πρόσκληση συνοδοιπορίας, προσφορά συμπαραστάσεως και παρότρυνση πατρικής αγάπης.

Οι άξονες της διδασκαλίας τους, ανεξαρτήτως του επιστημονικού περιεχομένου, υπήρξαν πάντοτε κοινοί προς όλους όσοι επιλέγουν να μαθητεύσουν στη σοφία τους: Πρώτον, η συνείδηση της θείας καταγωγής που χαρακτηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη. Δεύτερον, η επιθυμία προσωπικής σχέσης με τον Σωτήρα Χριστό και τρίτον η προοπτική της αιωνιότητας. Αυτές είναι οι τρεις πηγές και οι τρεις άξονες της παιδαγωγικής τους μεθόδου. Οι δάσκαλοι τρεις Ιεράρχες έχουν ενώπιόν τους, όχι απλώς ένα άνθρωπο που πρέπει να εκπαιδευθεί αλλά «Θεόν κεκελευσμένον»¹, «τὸ μόνον τῶν ζώων θεόπλαστον»² και «εἰκόνι Θεοῦ τετιμημένον»³. Οι τρεις Ιεράρχες, ακόμη και ως δάσκαλοι, δεν έπαψαν ποτέ να διακατέχονται και οι ίδιοι από πνεύμα διαρκούς μαθητείας των αιωνίων, καλώντας συνοδοιπόρους με κοινό σκοπό «νά τηρηθεί ἡ εἰκόνα καί νά εξομοιωθεῖ πρὸς τό ἀρχέτυπον»⁴.

Η επίγνωση του κοινού αυτού προσορισμού αποτελεί το ανάχωμα εναντίον της αλαζονείας, της μεγίστης αυτής πνευματικής ασθένειας, η οποία απειλεί τον κάθε ηγέτη και κατά συνεπεία τον δάσκαλο, ως τον κατ' εξοχήν ηγέτη και μέντορα ψυχών. Όπως αναφέρει ο Ιερός Χρυσόστομος, ο δάσκαλος δεν

¹ Γρηγορίου Θεολόγου, Επιτάφιος εις τον Μ. Βασίλειον. κεφ. 48.

² ΕΠΕ, 6, σ. 234.

³ PG 30, 253.

⁴ Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 24^{ος} P.G. 35,1188.

μπορεί να είναι ούτε εγωιστής ούτε αλαζόνας, ούτε εξουσιαστής. Διαρκώς αποπνέει και ο ίδιος πνεύμα μαθητείας έχοντας πλήρη συναίσθηση των ατελειών και αδυναμιών του⁵.

Αντιλαμβάνεστε, αγαπητοί μου αδελφοί, ποιές διαστάσεις προσδίδει στην παιδεία μία τέτοια παρουσία δασκάλου. Οι σχολικές αίθουσες των σχολείων μας στεγάζουν παιδιά, τα οποία είναι χορτάτα από μεθόδους και κορεσμένα από πληροφορίες, αλλά διψασμένα για νόημα σπουδών και ζωής. Έχοντας επωμιστεί το βάρος ενός απαιτητικού σχολικού προγράμματος, που διαρκώς ζητά και διαρκώς πολλαπλασιάζει τις απαιτήσεις του· έχοντας ενώπιόν τους στόχους, οι οποίοι, πριν καν επιτευχθούν, δίνουν τη θέση τους σε καινούργιους, τα παιδιά μας καλούνται να απαντήσουν σε ένα τεράστιο «γιατί;», το οποίο συγκλονίζει την ύπαρξή τους και, όσο μένει αναπάντητο, ματαιώνει κάθε τους προσπάθεια και κάθε τους επιτυχία. Τους υποσχόμαστε διαρκώς επιγείους παραδείσους, βλέπουν όμως την δική μας απογοήτευση για μια ζωή, η οποία, παρά τις περιστασιακές επιτυχίες, που μας επιφυλάσσει, παραμένει κενή. Τα παιδιά παρακολουθούν διαρκώς την πορεία μας, εντοπίζουν ασυνέπειες και διαμαρτύρονται για την ανακολουθία λόγων και έργων. Η εικόνα όμως του παιδαγωγού που προβάλλουν οι τρεις Ιεράρχες είναι ελκυστική, ακριβώς, διότι ο λόγος της διδασκαλίας συνοδεύεται από την ζωντανή επαλήθευση της σκοπιμότητάς της. Με άλλα λόγια, ο δάσκαλος, κατά το πρότυπο των τριών Ιεραρχών, προσφέρει μάθημα κορυφαίας ποιότητας, αντίστοιχη της κορυφαίας επιστημονικής τους κατάρτισης, συγχρόνως, όμως, εκπέμπει πληρότητα ζωής, η οποία πείθει πως ο μόχθος της μάθησης υπηρετεί μια ανώτερη τριπλή σκοπιμότητα: Πρώτον, αποτελεί μέσο υπαρξιακής ολοκλήρωσης, δεύτερον, οξύνει τα κέντρα της ύπαρξης – νοητικά και συναισθηματικά – ώστε να προσεγγίζουν καλύτερα τα υψηλά πνευματικά νοήματα και τρίτον, μεταβάλλει την γνώση σε εργαλείο αγάπης. Μιας αγάπης, η οποία πηγάζει από την συναίσθηση της απέραντης θείας φιλανθρωπίας ενός επουράνιου Θείου Παιδαγωγού.

⁵ PG 57, 61.

Αυτό το τελευταίο είναι που λείπει τραγικά, όχι μόνον από το σχολείο, αλλά και από όλη την κοινωνία μας. «Κανείς δεν νοιάζεται»! Αυτό είναι το μόνιμο ρεφρέν των εφήβων, οι οποίοι αισθάνονται πως οι ενήλικες δεν τους ακούν, δεν σέβονται τις ανησυχίες τους και δεν υποστηρίζουν τις επιλογές τους. Πόσο διαχρονική ακούγεται η διαβεβαίωση του Άγιου Ιωάννου του Χρυσοστόμου πως αυτό το οποίο κάνει αποδοτική την διδασκαλία είναι το «φιλεῖν καὶ φιλείσθαι», μεταξύ μαθητή και δασκάλου! Είναι ακριβώς η αγάπη, η οποία μετατρέπει την επιφανειακή ματιά μας προς ...κάποιον μαθητή σε διεισδυτική ενατένιση του μικρού σύμπαντος που έχει μέσα του ο κάθε άνθρωπος. Αυτή είναι και η οδός προς την περίφημη εξατομικευμένη διδασκαλία, ένας από τους βασικότερους πυλώνες των σύγχρονων παιδαγωγικών συστημάτων, την οποία έχουν, ήδη, εντοπίσει οι τρεις Ιεράρχες πριν από 15 αιώνες. Αυτό αποδεικνύεται και από τις παροτρύνσεις τους, όσον αφορά την διόρθωση ενός παιδιού. Ο Μ. Βασίλειος αναφέρει πως κάθε περίπτωση έχει διαφορετική αντιμετώπιση⁶. Ο Μ. Γρηγόριος επισημαίνει πως, όπως κάθε σώμα έχει διαφορετικές ανάγκες τροφής, έτσι συμβαίνει και με την ψυχή των νέων⁷. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος συμπληρώνει πως το μέτρο και η διάκριση αποτελούν αλάνθαστη οδό διόρθωσης⁸.

Τρανή απόδειξη της σοφίας των τριών Ιεραρχών, η οποία διαποτίζει την παιδαγωγία τους είναι η ισορροπία μεταξύ αγαπητικής προσέγγισης του μαθητή και διατήρησης του κύρους του δασκάλου. Οι τρεις Ιεράρχες ως παιδαγωγοί, δεν αρνούνται τον ρόλο τους, ούτε οδηγούνται σε μία ισοπέδωση ηλικίας και ρόλων στο όνομα δήθεν μιας αποδόμησης της αυθεντίας. Η χρήση των ορίων, τα οποία επίσης έχουν ιδιαίτερα επισημανθεί στην σύγχρονη ψυχολογία και παιδαγωγία, χαρακτηρίζουν και την δίκη τους παιδαγωγική προσέγγιση, η οποία δεν είναι εναντίον των ποινών, μόνο που αυτές δεν πρέπει να αποτελούν μέσο άσκησης εξουσίας,

⁶ Όροι κατ' επιτομήν, 113, ΕΠΕ 9, 143.

⁷ Λόγος β', 30-32, ΕΠΕ 1, 111-113.

⁸ Ομιλία λ' εις το κατά Ματθαίον, 5, ΕΠΕ 10, 329.

αλλά οδό μύησης στην αλήθεια της συνέπειας των πράξεων, η οποία άλλωστε πρέπει να χαρακτηρίζει τη ζωή όλων μας. Επ' ουδενί λόγο, όμως, η ποινή δεν μπορεί να αποτελέσει παιδαγωγική μέθοδο. Σε αυτό συμφωνεί ο Ιερός Χρυσόστομος, καθώς συμβουλεύει: «ας είμαστε φειδωλοί στις τιμωρίες. Αν το παιδί μάθει να παιδαγωγείται μόνο με την τιμωρία, θα μάθει να περιφρονεί τις τιμωρίες και τότε όλα πάνε χαμένα... Επίσης, η απειλή τότε είναι αποτελεσματική, όταν το παιδί πιστεύει, ότι θά πραγματοποιηθεί... Όταν δεις, όμως, ότι ο φόβος το ωφέλησε, χαλάρωσε την αυστηρότητα, διότι η ανθρώπινη φύση έχει ανάγκη και από επιείκεια⁹.

Όσα προανέφερα αποσκοπούν στην κινητοποίηση του μαθητή, ώστε να αγαπήσει τη γνώση, κυρίως όμως να την νοηματοδοτήσει. Και όλα δείχνουν πως νοηματοδότηση, όχι μόνον της γνώσης, αλλά όλης της ζωής μπορεί να προκύψει μόνον από το ζωντανό παράδειγμα. Την ανάγκη αυτή εμπερικλείει η έννοια της έμπνευσης. Πόσο όμορφη λέξη! Έμπνευση, πνεύμα, πνοή! Η πνοή είναι ζωή. Μια θεϊκή πνοή έφερε το σύμπαν από την ανυπαρξία στη ζωή. Όλη η δημιουργία είναι ουσιαστικά εμπνευσμένη από αυτή την Θεϊκή πνοή. Οι τρεις Ιεράρχες, ως δάσκαλοι, είναι κατ' αρχάς εμπνευσμένοι από το Άγιον Πνεύμα, όντας άγιοι. Πηγή κινητοποίησης και νοηματοδότησης αποτέλεσε γι' αυτούς μία θεϊκή πνοή, προς την οποίαν «άνοιξαν» την ύπαρξη τους. Οι τρεις Ιεράρχες, ως εμπνευσμένοι άγιοι, αναδείχτηκαν και εμπνευσμένοι δάσκαλοι. Ο ρόλος τους ως δασκάλων εμπεριείχε νόημα, σκοπό και τρόπο. Η ύπαρξη τους υπήρξε πηγή έμπνευσης για τους συγχρόνους τους, πολλοί από τους οποίους θα ήταν οπωσδήποτε νέοι και έφηβοι. Ιδιαίτερα γι' αυτούς, είναι βέβαιο πως θα υπήρξαν πνοή. Μια πνοή εξόδου από την ανία, εξόδου από την θλίψη, εξόδου από τη ματαιότητα. Με βάση τις μαρτυρίες και τα κείμενά τους, είναι βέβαιον πως, για όσους αξιώθηκαν να τους έχουν δασκάλους, λειτούργησαν ως κινητήρια δύναμη σε επίπεδο επιτυχιών, σε επίπεδο εσωτερικής συγκρότησης, ακόμη και σε επίπεδο αγιότητας.

⁹ Περί κενοδοξίας και ανατροφής των τέκνων, 30, ΕΠΕ 30, 651.

Ναι, αγαπητοί μου, ας μην τοποθετούμε τον όρο «αγιότητα» στη σφαίρα του εξωπραγματικού. Ο εμπνευσμένος από το Άγιο Πνεύμα δάσκαλος είναι ένας άγιος δάσκαλος, ικανός να συνδέει την ύλη με το Πνεύμα, την κοσμική γνώση με την επίγνωση του σκοπού της δημιουργίας και τον λόγο των δημιουργημάτων, το εφήμερο των ανθρωπίνων στόχων με την αιωνιότητα. Ένας τέτοιος δάσκαλος γίνεται συγχρόνως και εμπνευστής, δύναμη κινητοποίησης, υπόσχεση χαράς, πυξίδα πορείας, την οποία ήδη έχει ο ίδιος αποδεχτεί στη ζωή του και την ακολουθεί. Ο εμπνευσμένος δάσκαλος δεν τρέφεται από την εξουσία του ρόλου του, δεν χρησιμοποιεί τις όποιες επιτυχίες των μαθητών του για αυτοκαταξίωση, δεν εκτονώνει το ψυχικό του φορτίο με ποινές και αυταρχισμό. Οριοθετεί, επαινεί και αποσύρεται διακριτικά, όταν ο μαθητής του βρει το δικό του πέταγμα και ανακαλύψει την προσωπική του διαδρομή.

Ιδού, αγαπητοί μου, γιατί η σημερινή εορτή δεν είναι απλώς θρησκευτική, αλλά εξόχως παιδαγωγική. Ιδού, γιατί οι μορφές των τριών Ιεραρχών είναι πιο χρήσιμες από ποτέ. Ιδού, γιατί η παρουσία και η ευλογία τους μας καθιστά αυτομάτως ευεργετημένους, αλλά και υπεύθυνους για το μέλλον του ελληνικού σχολείου και της πατρίδας μας γενικότερα. Απέραντη τιμή τους πρέπει, απέραντος σεβασμός, αλλά και απέραντη προθυμία εκ μέρους μας, προκειμένου να γίνουμε αναμεταδότες της έμπνευσής τους. Τα παιδιά μας κινούνται στα πλαίσια ενός ασφυκτικού προγράμματος· ανησυχούμε πολύ γι' αυτά, είτε ως παιδαγωγοί, είτε ως γονείς, εξαιτίας των διαρκώς αυξανόμενων κινδύνων. Στην πραγματικότητα όμως είναι «ως πρόβατα μη έχοντα ποιμένα»¹⁰, ποιμένα αγάπης και προσφοράς προτύπου. Τιμή προς εκείνους, στην πραγματικότητα, αποτελεί η παραλαβή της σκυτάλης τους· παραλαβή της εργατικότητας, του ήθους και, κυρίως, της αγιότητάς τους. Αυτά περιμένουν να δουν στις ζωές μας οι σημερινοί νέοι. Στους καιρούς μας δεν υπάρχει μεγαλύτερη παιδαγωγική προσφορά από την δική μας πνευματική συγκρότηση και τη συνέπεια λόγων

¹⁰ Ματθ. 9, 36.

και έργων. Είναι βέβαιο πως, στην οδό αυτή, η χάρη τριών μεγίστων φωστήρων της τρισηλίου Θεότητας θα μας ενδυναμώνει και θα μας εμπνέει. Ας τους επικαλούμεθα κάθε φορά που η διακονία του καθενός από μας, μάς φέρνει ενώπιον μαθητών κάθε ηλικίας, οι οποίοι, με κάθε τρόπο, συχνά κεκρυμμένο, συχνά βίαιο, διατυπώνουν πάντα ένα κοινό αίτημα: Ζωή με νόημα, γνώση με ανθρωπιά, σχέσεις με αληθινή αγάπη. Ας τα ζητήσουμε από τους τρεις Ιεράρχες και ας τους τα προφέρουμε απλόχερα.

Σας ευχαριστώ.